

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

КОБАЦЬКА ХРИСТИНА ІГОРІВНА

УДК 340.5 : 354.51(477)

**ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА
ЦЕНТРАЛЬНИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ
У СФЕРІ ЮСТИЦІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКА ТРАДИЦІЯ
ТА ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА**

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Київ - 2017

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
Гусарєв Станіслав Дмитрович,
Національна академія внутрішніх справ,
перший проректор

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Пархоменко Наталія Миколаївна,
Інститут держави і права ім. В.М. Корецького
НАН України,
вчений секретар

кандидат юридичних наук, доцент
Цельєв Олексій Вікторович,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
доцент кафедри загальнотеоретичних та державно-правових
наук правничого факультету

Захист відбудеться «__» _____ 2017 р. о ____ годині на засіданні
спеціалізованої вченої ради Д 26.007.04 в Національній академії внутрішніх справ
за адресою: ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська,1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії
внутрішніх справ за адресою: ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська,1

Автореферат розісланий «__» _____ 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ю.В. Кривицький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Актуалізація суспільного значення захисту прав та свобод людини і громадянина в Україні зумовила формування та розвиток відповідних державних і недержавних інституцій, удосконалення нормативно-правового регулювання, їх організації та діяльності. Сучасні вітчизняні правові реформи мають на меті визнання, дотримання та забезпечення належного рівня захисту прав та свобод людини, що стане запорукою подальшої розбудови суверенної та незалежної, демократичної, соціальної, правової держави. Структурні та функціональні перетворення центральних органів виконавчої влади, що відбуваються на тлі цих реформ, виводять на новий рівень сприйняття та усвідомлення суспільством ролі органів державної влади, їх значення та можливостей впливу на соціальні процеси, що відбуваються в Україні в умовах її економічного, політичного, правового та інституційного зближення з Європейським Союзом.

За таких обставин актуального наукового і практичного значення набуває загальнотеоретичне осмислення стану й шляхів удосконалення організації та діяльності органів державної влади, головним завданням яких є забезпечення верховенства права, захист прав та свобод людини на основі імплементації міжнародних і європейських стандартів.

Проблема функціонування органів державної влади у сфері юстиції є предметом активного наукового інтересу представників юридичної науки. Значна кількість наукових праць вітчизняних та іноземних дослідників становить вагомий теоретичний базис, який, проте, залишається недостатньо систематизованим і не надає цілісного уявлення щодо теоретико-правових засад діяльності органів юстиції, їх місця в системі державних організацій, а також ролі у формуванні та реалізації державної правової політики. Зазначене актуалізує тему цього дослідження, зумовлює потребу в додатковому порівняльно-правовому аналізі теоретичних засад і практики організації та діяльності центральних органів державної влади України та європейських країн у сфері юстиції, а також в обґрунтуванні відповідних наукових рекомендацій у контексті вирішення наявних проблем з урахуванням сучасного європейського досвіду.

Теоретичний і методологічний базис дослідження становлять здобутки вітчизняних вчених – представників теоретичного правознавства, які працювали над проблемами методики дослідження функцій держави, структури та принципів діяльності апарату держави. Серед них: Д. О. Вовк, М. І. Козюбра, В. В. Ладиченко, Ю. М. Оборотов, Н. М. Онищенко, Н. М. Пархоменко, О. К. Романов, О. Ф. Скакун, О. В. Тюріна, О. В. Цельєв. Варто назвати й фахівців галузевих наук, праці яких присвячені розгляду окремих аспектів діяльності центральних органів державної влади, їх ролі в здійсненні державно-правової реформи, у реалізації принципів законності, верховенства права, як-от: В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, П. В. Кікоть, І. Б. Коліушко, О. В. Кузьменко, Р. О. Куйбіда, І. І. Микульця, А. О. Селіванов, В. П. Тимощук, О. В. Федькович, С. В. Філіпчук, С. О. Халюк, В. В. Цветков. Використано також здобутки зарубіжних науковців з питань правового статусу, генезису порівняльного аналізу діяльності органів юстиції, зокрема С. С. Алексєєва,

В. Г. Вишнякова, Ю. В. Галкіна, Г. Гленна, Г. Коклі, М. Г. Коротких, В. С. Нерсисянца, Х. Файолла, С. В. Филипчака, Л. І. Черкесової та ін.

Актуальність теми, що досліджується слід пояснювати також тим, що формування цілісного та систематизованого уявлення про сферу юстиції дозволить не лише сформулювати відповідну методологічну та емпіричну базу для наступних досліджень, але й виробити обґрунтовані пропозиції щодо подальшого вдосконалення діяльності органів державної влади у сфері юстиції.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до: Концепції Державної цільової програми розвитку державної служби на період до 2016 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 червня 2012 р. № 411), Концепції оптимізації системи центральних органів виконавчої влади (постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2014 р. № 442), Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» (Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015), Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015), Концепції оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції (постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 р. № 343), Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років (наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275) та планів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 рр. Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ (протокол № 9 від 27 квітня 2016 р.).

Мета і задачі дослідження. *Метою* роботи є визначення спільних та відмінних властивостей організації, функціонування центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції в Україні та країнах Європи, а також формулювання на цій підставі пропозицій щодо подальшого вдосконалення діяльності вітчизняних органів юстиції.

Для досягнення зазначеної мети було вирішено такі задачі:

- проаналізувати й узагальнити результати наукових досліджень у секторі діяльності центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції, виокремити й систематизувати наявні доктринальні джерела, присвячені вивченню юстиції;
- розробити періодизацію генезису Міністерства юстиції України як центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції та охарактеризувати провідні тенденції його інституціоналізації, формування правового статусу й трансформації в процесі державно-правового розвитку;
- визначити основні методологічні підходи й методи дослідження організації та діяльності органів державної влади у сфері юстиції;
- узагальнити результати наукових досліджень місця й ролі центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції в контексті особливостей правового регулювання їхньої діяльності;
- здійснити порівняльно-правовий аналіз функцій Міністерства юстиції України та країн Європи, на підставі чого їх класифікувати;
- визначити особливості організаційної будови центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції України та європейських країн;

- охарактеризувати сучасний стан організації та діяльності Міністерства юстиції України, його роль у здійсненні правових реформ, забезпеченні верховенства права;

- узагальнити досвід окремих країн Європи у сфері розвитку юстиції, на підставі чого запропонувати способи вдосконалення відповідної вітчизняної практики.

Об'єкт дослідження - державне управління й правове регулювання сфери юстиції України та європейських країн.

Предмет дослідження - порівняльно-правова характеристика європейської традиції та вітчизняної практики побудови, діяльності й нормативно-правового регулювання центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції.

Методи дослідження. Методологічне підґрунтя дослідження становить система філософсько-світоглядних, загальнонаукових і конкретно-наукових методів та прийомів наукового пізнання. Переважно було використано порівняльно-правовий, функціональний та системний підходи.

Порівняльно-правовий підхід обрано провідним, адже саме на ньому побудовано методологічну базу дослідження як підґрунтя гармонійного застосування всього комплексу методів, що дозволило розкрити окремі сутнісні властивості центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції. За допомогою *функціонального підходу* було висвітлено визначальні напрями діяльності центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції, зміст окремих повноважень та функціональних завдань. Результатом застосування *системного підходу* став глибинний аналіз внутрішньої структури центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції.

Особливості предмета дослідження зумовили застосування тих методів наукового пізнання, що найбільшою мірою сприяли виконанню конкретних завдань, спрямованих на зіставлення та узагальнення характеристик центральних органів державної влади у сфері юстиції, формуванню їх теоретичної моделі. Зокрема: *історичний метод* був корисним для вивчення особливостей формування та становлення Міністерства юстиції України, трансформації його структури, завдань та функцій, змінення його ролі й призначення в процесі розвитку суспільних відносин (підрозділ 1.2); *статистичний метод* використано в процесі узагальнення окремих фактичних даних Міністерства юстиції України, Національного банку України, національних судових установ та незалежних міжнародних інформаційно-аналітичних організацій, відображених у кількісних показниках, що дало змогу отримати більш повне уявлення про особливості функціонування окремих суб'єктів сфери юстиції (підрозділи 2.1, 3.1); *логіко-семантичний метод* уможливив розроблення відповідного понятійного апарату дослідження, зокрема адаптацію до предмета дисертаційного дослідження таких понять, як «принципи», «функції», «компетенція», «верховенство права» та ін. (підрозділи 2.1, 2.3, 3.1); *прогностичний метод* сприяв визначенню головних напрямів і перспектив подальшого розвитку центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції в Україні (підрозділ 3.2); *герменевтичний метод* дозволив на підставі ознайомлення з текстами нормативних

та доктринальних джерел дослідити зміст окремих правових норм і теоретичних положень, що відповідають завданням наукового дослідження (підрозділи 1.1, 1.3).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших у вітчизняній юридичній науці порівняльно-правових досліджень діяльності центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції, зокрема їх ролі в реалізації державно-правової реформи, забезпеченні верховенства права.

У межах означеної роботи обґрунтовано низку нових наукових положень, важливих для осмислення та реформування системи органів державної влади у сфері юстиції України, зокрема:

вперше:

- здійснено узагальнення та систематизацію наукових джерел певної тематики за критеріями предмета правового регулювання й сфери наукового інтересу, на підставі чого визначено наукові праці, у яких окреслено загальнотеоретичні засади осмислення предмета дослідження; висвітлено результати наукових досліджень сфери юстиції у вітчизняних галузевих юридичних науках; розкрито особливості її наукового трактування зарубіжними вченими, а також фахівцями з міжнародного, європейського права та порівняльного правознавства;

- за критерієм спорідненості напрямів діяльності систематизовано функції центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції в державному апараті України та окремих країн Європи, у результаті чого виокремлено три основні групи функцій: організаційно-управлінські, нормотворчі та соціально-правові;

- на підставі зіставлення та узагальнення усталених структур центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції різних країн здійснено типологізацію організаційної будови, зокрема визначено два їх типи: перший має загальноправову спрямованість, другий – судово-правоохоронну;

удосконалено:

- наукове бачення сучасного стану реформування Міністерства юстиції України в сенсі осмислення масштабних трансформацій його організаційної структури, здійснення кадрової політики, фінансового забезпечення; оновлення законодавчої бази з переорієнтацією на домінування верховенства права; активізації функцій надання правової допомоги, гарантування та реалізації захисту прав людини, нормативного проектування, правової експертизи, сприяння реалізації євроінтеграційної політики України;

- характеристику методологічної бази досліджень сфери юстиції, сформовану завдяки аналізу наукових здобутків сучасних дослідників, якій притаманний плюралізм методологічних підходів та світоглядних позицій (позитивізму, соціологізму, природно-правової концепції), на підставі чого обґрунтовано необхідність і доцільність застосування власного методологічного інструментарію, орієнтованого на пріоритетне використання порівняльно-правового підходу, а також таких допоміжних методів, як історичний, статистичний, структурний;

дістали подальшого розвитку:

- система знань щодо генезису Міністерства юстиції України. Зрештою, виокремлено п'ять історичних періодів організаційно-функціонального розвитку вітчизняної юстиції (VI ст. - XII ст.; XII ст. - XVI ст.; XVI ст. – XIX ст.; XIX ст. –

1996 р.; 1996 р. - донині). Також охарактеризовано тенденції розширення повноважень Міністерства юстиції України, поглиблення його ролі як у формуванні національної правової політики, так і в розвитку вітчизняної системи захисту прав та свобод громадян;

- положення щодо визначальних напрямів розвитку вітчизняної юстиції, що ґрунтуються на європейському досвіді, а саме: підвищення ефективності в наданні адміністративних послуг; спрощення адміністративних процедур; скорочення процесуальних строків та зниження вартості державних послуг; спрямування державної політики на посилення захисту суспільно-правових та демократичних цінностей; підвищення стандартів та вимог до роботи державних службовців апарату центрального органу виконавчої влади й територіальних органів юстиції, зміцнення гарантій їх соціального захисту; переформатування стратегічних завдань на забезпечення суспільно-правових та демократичних цінностей, зокрема у сфері виконання покарань; раціоналізація фінансування;

- положення щодо європейської правової традиції з регламентації діяльності центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції, що ґрунтується на принципах пріоритетності міжнародних стандартів відносно національного законодавства, уніфікації регулювання визначальних прав та свобод, чіткості формалізації статусу, завдань і функцій міжнародних органів юстиції, а також визнанні провідної ролі наднаціональних правових інституцій.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення, висновки, пропозиції та рекомендації, сформульовані в дисертації, були використані або можуть бути використані у:

- *науково-дослідній роботі* – для подальшого вдосконалення теоретичної розробки організаційної структури та функціонального призначення органів юстиції (Акт впровадження Інституту держави і права ім. В. М. Корецького від 10 серпня 2016 р. № 126/315);

- *юридичній практиці* – для формування правової позиції суддів, керівників юридичних установ, відпрацювання правових рішень з питань забезпечення громадян правовою допомогою, реформування системи юстиції в Україні (Акти впровадження Рівненського районного суду Рівненської області від 23 серпня 2016 р. № 7316/16, Перемишлянського районного суду Львівської області від 10 серпня 2016 р. № 8971/16);

- *навчальному процесі* – для складання навчальних планів і програм, підготовки навчальних посібників, конспектів лекцій з навчальних дисциплін теорії держави та права, конституційного права, галузевих дисциплін, написання магістерських та курсових робіт (Акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 10 жовтня 2016 р. № 1274/5).

Апробація результатів дослідження. Ключові положення та висновки дисертаційного дослідження оприлюднено на міжнародних, всеукраїнських науково-теоретичних та науково-практичних конференціях, круглих столах, науково-теоретичних семінарах, зокрема: «Держава і право сучасної України: досвід комплексного аналізу» (м. Київ, 19 листопада 2013 р.); «Наукові і методологічні традиції в Національному авіаційному університеті» (м. Київ, 17 грудня 2013 р.);

«Особливості формування законодавства України: філософсько-правові, історичні та прикладні аспекти» (м. Івано-Франківськ, 6 березня 2014 р.); «Правова доктрина та юридична практика: досвід і перспективи розвитку» (м. Київ, 25 березня 2014 р.); «Актуальні питання конституційного розвитку незалежної України» (м. Київ, 25 лютого 2015 р.); «Роль правоохоронних органів у формуванні правової держави в умовах євроінтеграції України» (м. Київ, 12 березня 2015 р.); «Особливості формування законодавства України: філософсько-правові, історичні та прикладні аспекти» (м. Івано-Франківськ, 27 березня 2015 р.); «Кафедра теорії держави та права: етапи становлення та перспективи розвитку» (м. Київ, 2 червня 2016 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки, сформульовані в дисертаційному дослідженні, відображено в 13 наукових публікаціях, серед яких чотири статті - у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – у закордонному періодичному виданні, вісім – у збірниках тез наукових доповідей та повідомлень, оприлюднених на науково-практичних конференціях, круглих столах та семінарах.

Структура дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (283 найменування на 30 сторінках) та додатків на 14 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 251 сторінку, з них загальний обсяг тексту – 207 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми; зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету і задачі дослідження, його об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів; надано відомості щодо шляхів і форм їх упровадження та апробації; наведено характеристику публікацій дисертанта, у яких відображено основні положення дисертаційної роботи.

Розділ 1 «Історіографічні, історичні та методологічні засади досліджень центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції» складається з трьох підрозділів та висновків, присвячених історіографічному огляду досліджень діяльності органів виконавчої влади, на які покладено обов'язок формування та реалізації політики держави у сфері юстиції, аналізу генезису Міністерства юстиції України, а також методології дослідження.

У *підрозділі 1.1. «Джерельна база досліджень центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції»* здійснено аналіз та систематизацію наукових джерел, присвячених розгляду проблеми функціонування центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції.

Акцентовано, що відсутність цілісного уявлення про стан загальнотеоретичної розробленості проблематики юстиції стала однією з вирішальних передумов узагальнення та систематизації джерельної бази з питань діяльності центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції, зокрема в контексті їх становлення, функціонування та структурної організації, з урахуванням наявного позитивного

досвіду органів міжнародної юстиції та юстиції зарубіжних країн. У результаті аналізу нормативних (у їх числі міжнародно-правових) і доктринальних джерел у сфері юстиції було здійснено їх систематизацію за критеріями предмета правового регулювання й сфери наукового інтересу, на підставі чого виокремлено наукові праці, у яких визначено загальнотеоретичні засади осмислення предмета дослідження; висвітлено результати наукових досліджень сфери юстиції у вітчизняних галузевих юридичних науках; розкрито особливості її наукового трактування зарубіжними науковцями, а також фахівцями з міжнародного, європейського права та порівняльного правознавства.

У процесі дослідження сформульовано висновок про відсутність комплексних загальнотеоретичних та порівняльно-правових досліджень, що містили би аналіз діяльності центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції, їх генезису, трансформації, ролі й призначення в суспільстві та державі в умовах глобалізації, взаємозалежності функцій та організаційної будови, спільного та особливого в національних системах юстиції різних країн, відповідності міжнародним і європейським стандартам. Ці питання було визначено як головні під час формування змісту наукового дослідження.

У підрозділі 1.2. *«Генезис вітчизняного центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції»* розглянуто особливості організації та діяльності центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції в різні періоди історичного розвитку державного апарату, правової системи України та сфери юстиції зокрема.

Результати авторського дослідження історичних передумов, чинників та особливостей сфери юстиції покладено в основу запропонованої періодизації. Охарактеризовано п'ять історичних періодів організаційно-функціонального розвитку системи вітчизняної юстиції, упродовж яких відбувалося поступове перетворення її з карально орієнтованої на сучасну правову, функціонування якої спрямоване на забезпечення захисту прав та свобод людини, підтримку правових реформ, утілення справедливості у всіх сферах суспільного життя.

Зокрема, доведено, що на первинному етапі (VI ст. - XII ст.) відбувалося поступове формування юстиційного законодавства та первісної юридичної практики. Наступний період (XII ст. - XVI ст.) характеризується розвитком системи управління правоохоронною сферою, розгалуженням судової системи та її ієрархізацією. Виокремлення судових та правоохоронних повноважень, формування правозахисних та обвинувальних органів, зародження визначальних принципів правосуддя відбулося у XVI ст. – XIX ст. З XIX ст. спостерігається тенденція до подальшої диференціації та спеціалізації інститутів юстиції. Для сучасного етапу (період незалежності України) характерне ускладнення організаційно-функціональної структури юстиції загалом та Міністерства юстиції як центрального органу виконавчої влади в цій сфері зокрема.

Констатовано, що протягом періоду незалежності в Україні відбувається змінення вектору державно-правового розвитку в напрямку до сучасних європейських та міжнародних вимог і стандартів захисту прав людини, а Міністерство юстиції України набуває статусу ключової інституції в реалізації державної політики, здійсненні низки правових реформ. На підставі аналізу окремих

показників діяльності Міністерства юстиції України сформульовано висновок про наявність тенденції до розширення його повноважень, відповідного зміцнення статусу та ролі у формуванні й реалізації національної правової політики, розвитку вітчизняної системи захисту прав та свобод громадян.

У підрозділі 1.3. *«Методологія досліджень центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції»* аргументовано позицію щодо взаємозв'язку особливостей методологічного інструментарію конкретного правового дослідження з домінуючим у сфері дослідницької діяльності типом правового мислення, що розуміють як категорію, котра відображає процес і результат цілеспрямованої діяльності людини, яка містить у собі пізнання права, його сприйняття (оцінку) і ставлення до нього як до цілісного соціального явища. Відзначено представників різних галузей правових знань, чиї праці послуговували базисом для теоретико-правових узагальнень щодо діяльності центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції.

У результаті опрацювання відповідного наукового матеріалу охарактеризовано структуру методології правознавства, окреслено визначальну роль властивостей предмета дослідження у виборі необхідних та достатніх для виконання дослідницьких завдань методів пізнання. Аналіз наукових джерел, присвячених розгляду різних аспектів діяльності центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції, доводить, що підґрунтям методики сучасних досліджень зазвичай слугують методи системного аналізу, функціональний, прогностичний та інші, спрямовані на пізнання особливих властивостей явища та досягнення відповідної мети пізнання. Водночас такий методологічний аналіз свідчить про різноплановість авторських методик у висвітленні типологічних проблем сфери юстиції загалом та проблем діяльності у сфері, що розглядається зокрема.

З урахуванням властивостей центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції, необхідності надання його розгорнутої характеристики, доповнення усталеної системи знань про нього дисертант обґрунтовує доцільність застосування методологічного інструментарію, орієнтованого на пріоритетність порівняльно-правового методу, а також таких методів, як історичний, герменевтичний, статистичний, структурний.

Розділ 2 «Порівняльно-правова характеристика організації та функціонування центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції в Україні та країнах Європи» складається з трьох підрозділів і містить дослідження теоретико-правових засад визначення ролі центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції та порівняльно-правовий аналіз їх організаційної будови, функціональної спрямованості, правової бази в контексті європейської правової традиції.

У підрозділі 2.1. *«Правова регламентація центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції відповідно до вітчизняної та європейської правової традиції»* проаналізовано тексти конституцій європейських країн, на підставі чого зроблено висновок про спільне та відмінне у закріпленні правового положення центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції. Пріоритет надається підзаконному рівню правового регулювання, на якому конкретизуються їх права, обов'язки, структурна організація, основні завдання та функції.

У правовому регулюванні організації та діяльності центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції європейська правова традиція конкретизується у: наданні пріоритету інтеграційній політиці; забезпеченні діяльності міждержавних правових інституцій; єдності розуміння системи правових цінностей та механізмів їх захисту; визнанні таких базових орієнтирів соціального розвитку як верховенство права, захист прав та фундаментальних свобод людини, демократія, міжнародне співробітництво, мир та міжнародна безпека.

У сфері правового регулювання діяльності органів юстиції країн Європи виявляється тенденція взаємовпливу наднаціональної та національних правових систем, яка є однією із ключових проблем права Європейського Союзу. Це пояснюється тим, що сучасне бачення ролі юстиції в окремих європейських державах безпосередньо пов'язане з традиціями, які склалися в Європі саме на наднаціональному рівні, а також з визнанням європейською спільнотою важливості міжнародних організацій, які функціонують у сфері захисту прав та свобод людини, пріоритетності міжнародних стандартів для національного законодавства, уніфікації регулювання визначальних прав та свобод.

Доведено, що ефективне функціонування системи юстиції на будь-якому рівні неможливе без належного правового забезпечення, у зв'язку з чим охарактеризовано особливості формування загальноєвропейського законодавства, здійснення правової діяльності Євроюсту, Комітету Ради Європи з правового співробітництва.

Для вітчизняної системи правового регулювання рішення, вироблені за участю Євроюсту, практика його співробітництва з третіми країнами представляють серйозний науковий та практичний інтерес, що зумовлюється значним рівнем транснаціональної злочинності, наслідки якої становлять суттєву загрозу для соціально-економічного розвитку країни.

Вказується на те, що одним з важливих кроків у напрямку європейського розвитку України стало підписання у червні 2016 року угоди про співробітництво між нашою державою та Євроюстом. Відповідно до основних положень зазначеного документа, співробітництво здійснюватиметься шляхом створення спільних слідчих груп, оперативного обміну інформацією, координації дій з протидії транскордонній злочинності, сприяння збору доказів, проведення інших процесуальних дій та надання правової допомоги, розв'язання конфлікту юрисдикції.

Підрозділ 2.2. «Функціональна характеристика центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції» містить загальнотеоретичну характеристику функцій держави, через призму якої висвітлено функції центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції. Зокрема, акцентовано на тому, що питання функцій Міністерства юстиції України є малодослідженим, а їх осмислення найчастіше зводиться до визначення переліку, систематизації чи аналізу окремих напрямів діяльності, без урахування історичного аспекту управління сферою юстиції, формування національної правової системи, реформування державного апарату. Бракує уваги й питанням функціональної взаємодії з іншими центральними органами державної влади.

У результаті порівняльно-правового аналізу функціональних характеристик міністерств юстиції України та сучасних країн Європи охарактеризовано функції

вітчизняного Міністерства юстиції, унаслідок чого за критерієм спорідненості напрямів його діяльності визначено три групи функцій: організаційно-управлінські, нормотворчі та соціально-правові.

На прикладах різних країн доведено, що наявність такого комплексу функцій притаманна не лише Міністерству юстиції України, але й відповідним органам юстиції інших країн Європи. Причому такими чинниками, як рівень економічного та політико-правового розвитку тієї чи іншої держави, наявність міжнародно-правових відносин у сфері правової допомоги, обмін досвідом, зумовлені особливості їх реалізації та значення міністерств юстиції в процесах державного впливу й правового регулювання у різних сферах суспільного життя.

У підрозділі 2.3. *«Організаційна основа центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції»* висвітлено результати порівняльно-правового дослідження структури центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції в Україні та окремих країнах Європи. Застосування разом з порівняльно-правовим підходом організаційного та системного методів дозволило виявити нові та вдосконалити усталені наукові уявлення стосовно загального та особливого в організації різних систем національної юстиції, а також систем центральних органів виконавчої влади.

Акцентовано на тому, що в сучасних країнах Європи відсутня універсальна організаційна модель центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції, а їх національні особливості залежать від багатьох чинників: територіального устрою держав; своєрідності структури та компетенції державного апарату; реалізації принципу розподілу державної влади; співвідношення організаційної будови таких центральних органів виконавчої влади з їх функціональним навантаженням; особливостей їх нормативно-правового регулювання; визначеності та розподілу повноважень на різних організаційних рівнях; організаційної підпорядкованості; внутрішньої структурованості, взаємозв'язків.

До головних загальних властивостей центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції автор відносить принцип єдиначальності та наявність двох систем управління органами юстиції: централізованої та децентралізованої (за винятком федеративних земель, яким притаманна трирівнева структура). Особливості такої внутрішньої організації центральних органів виконавчої влади багато в чому зумовлені розподілом повноважень між державними органами, а також між ними та недержавними організаціями, унаслідок чого в структурі деяких з них наявні як юстиційні інституції (державні та недержавні), так і неюстиційні організації та установи, діяльність яких має загальний, соціально-правовий характер (освіта, фінанси, медицина, релігія, інтелектуальна власність).

Зіставлення між собою різних національних структур центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції дозволило автору запропонувати та обґрунтувати авторську типологізацію їх організаційної будови, відповідно до якої один тип має загальноправову орієнтацію, а другий - судово-правоохоронну.

Розділ 3 «Удосконалення діяльності центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції в Україні у контексті використання досвіду європейських країн» об'єднує два підрозділи, у яких автор розглядає особливості сучасного стану

діяльності Міністерства юстиції України та пріоритетні напрями її вдосконалення в контексті сучасних європейських тенденцій розвитку юстиції.

Підрозділ 3.1. «Сучасний стан реформування організації та діяльності центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції в Україні» присвячений загальнотеоретичному осмисленню сучасного стану реформування організації та діяльності центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції в контексті державних і правових реформ, що здійснюються в Україні та спрямовані на забезпечення верховенства права, подальшу розбудову демократичної, соціальної та правової держави, імплементацію міжнародних і європейських стандартів забезпечення прав та свобод людини.

Головну увагу було приділено трансформації сфери юстиції як комплексної царини суспільного життя, на яку впливають державні та недержавні суб'єкти, що в певному сенсі за обсягом є інтегративною для всіх інших сфер, концентрує їх у контексті забезпечення прав та свобод людини. Підґрунтям такого аналізу послуговували конституційна реформа та інші державні й правові реформи, що стосуються сфери юстиції, організації та діяльності Міністерства юстиції України як центрального органу виконавчої влади, призначенням якого є формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері юстиції. Моніторинг упровадження таких реформ здійснювався з урахуванням його оцінювання не лише вітчизняними вченими, державними, політичними діячами та інституціями, але й різними міжнародними організаціями. Такий аналіз надав можливість охарактеризувати міністерство як основний суб'єкт планування, формування та координування правового й організаційного забезпечення конституційно-правової, інших державних і правових реформ, їх відповідності міжнародним та європейським зобов'язанням України.

До інших тенденцій сучасної модернізації Міністерства юстиції України дисертант відносить функціональні новації у сферах нормотворчої діяльності (як-от підготовка, опрацювання проектів, правова експертиза нормативно-правових актів), організаційної роботи (проведення перевірок, засідань, моніторингів, організаційно-технічних заходів), інформаційно-методичної діяльності (аналітика, узагальнення інформації, удосконалення практики представництва інтересів, проведення конкурсів, тренінгів, семінарів), кадрового забезпечення (щорічне оцінювання роботи, атестація, навчання, стажування, відбір кадрів), міжнародно-правового співробітництва (підготовка відповідних матеріалів, звітів, забезпечення представництва, співпраця з міжнародними інституціями).

Автор наголошує, що, з одного боку, розмаїття форм і методів діяльності органів юстиції розширює можливості їх впливу на формування та реалізацію завдань і функцій держави, функціонування правової системи; з іншого, - виникає нагальна потреба в уніфікації, оптимізації їх діяльності, спрощенні адміністративних процедур та інтеграції окремих органів та інституцій юстиції, подоланні корупції, підвищенні професійного рівня працівників.

Таким чином, дисертант доводить і обґрунтовує положення про те, що для сучасного стану діяльності Міністерства юстиції України є характерними фундаментальні перетворення в частині його організації, функцій та порядку їх

забезпечення, зокрема щодо структурної побудови та добору кадрів, системи фінансування; реформування законодавчої бази та політики державного управління у сфері юстиції; розширення таких напрямів його діяльності, як гарантування та реалізація захисту прав людини, інтеграція України до Європейського Союзу, надання правової допомоги, подолання корупції, а також контрольно-наглядових, експертних, організаційних, освітянських та інших функцій. Водночас визначено складнощі й недоліки цього процесу в сенсі подолання корупції та здійснення люстрації, ведення державних реєстрів, фінансового, організаційно-технічного та кадрового забезпечення органів юстиції.

У підрозділі 3.2. *«Перспективи удосконалення діяльності центрального органу виконавчої влади у сфері юстиції в Україні у контексті європейського досвіду»* піддано аналізу особливості розвитку сфер юстиції таких країн Європи, як Болгарія, Італія, Польща, Португалія, Франція, Естонія та інших, здійснено їх порівняльно-правовий аналіз, на підставі чого виявлено спільні та специфічні риси процесу реформування національних систем юстиції.

Зіставлення результатів осмислення сучасного стану реформування організації та діяльності Міністерства юстиції України й порівняльно-правового аналізу напрямів розвитку національної юстиції європейських і пострадянських країн дозволило визначити доцільність, умови, застереження та шляхи впровадження зарубіжного досвіду у вітчизняну практику реформування державного управління та нормативно-правового регулювання сфери юстиції.

У цьому контексті виокремлено, доповнено і обґрунтовано положення про те, що забезпечення верховенства права, зокрема вдосконалення системи судочинства та захисту прав і свобод людини є пріоритетною загальноєвропейською тенденцією розвитку юстиції, притаманною сучасним європейським країнам з різним рівнем державно-правового розвитку, а перспективи розвитку організації та діяльності відповідних центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції пов'язані з розширенням і поглибленням їх впливу на ті сфери суспільного життя, у яких набуває реалізації державна і правова політика.

Таким чином, перспективними напрямами розвитку вітчизняної юстиції визначено: підвищення ефективності судочинства та надання адміністративних послуг; спрощення адміністративних процедур, скорочення процесуальних строків та зниження вартості державних послуг; реструктуризацію та інтеграцію органів юстиції; підвищення вимог, стандартів роботи та забезпечення гарантій державних посадовців; переформатування юстиційної політики держави в контексті забезпечення визначальних суспільно-правових та демократичних цінностей; оптимізацію фінансування.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження спільних та відмінних властивостей організації, функціонування центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції в Україні та країнах Європи сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на досягнення визначеної мети, а саме:

1. На підставі аналізу й систематизації теоретичних, історичних та інших витоків, що містять наукові уявлення про юстицію, а також відповідної нормативно-правової бази можливо отримати уявлення про багатоманітність сучасних підходів до проблематики юстиції. Проте зазначене, скоріше, свідчить про відсутність комплексних загальнотеоретичних та порівняльно-правових досліджень юстиційної діяльності, правового статусу Міністерства юстиції України. Завдяки авторському підходу, що базується на застосуванні критеріїв особливостей предметної сфери пізнання, виокремлено відповідні групи правових джерел, а саме: галузеві правові джерела – такі, що характеризують предметність наукових досліджень; нормативні джерела - що дозволяють охарактеризувати означену проблематику як за предметом правового регулювання, так і за спрямованістю регулятивної дії. Констатовано низку неврегульованих питань у цій сфері, зокрема щодо невизначеності повноважень посадових осіб, відсутності чітко окреслених процесуальних дій, невідповідності окремих правових норм нормам європейського законодавства, їх декларативності.

2. Науковий пошук у сфері, що розглядається зумовив вибір теоретичних засад, методологічних підходів та методів дослідження діяльності центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції. Застосування історичного, функціонального, системного, структурного, порівняльно-правового, статистичного, а також інших методологічних підходів та методів дозволило не лише узагальнити й систематизувати результати наукового пошуку щодо проблематики юстиції, але й уточнити та розширити сучасні уявлення відносно організаційної побудови, функцій, правового статусу міністерств юстиції, їх значення та ролі в процесі забезпечення верховенства права, здійснення державних і правових реформ.

3. На підставі дослідження місця й призначення центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції, особливостей нормативно-правового регулювання їх організації та діяльності уточнено положення щодо європейської правової традиції з регламентації діяльності центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції, що ґрунтується на принципах пріоритетності міжнародних стандартів відносно національного законодавства, уніфікації регулювання визначальних(???) прав та свобод, чіткості формалізації статусу, завдань і функцій міжнародних органів юстиції, а також визнанні провідної ролі наднаціональних правових інституцій.

4. Дослідження особливостей трансформації юстиції держав-членів Європейського Союзу в умовах розвитку міжнародних відносин, а також взаємовпливу наднаціональної та національних систем юстиції дозволило виокремити як позитивні тенденції (підвищення рівня захисту прав і свобод, консолідація країн-учасників, уніфікація юстиційної політики, підвищення стандартів), так і окремі негативні наслідки уніфікації систем юстиції (односторонній вплив Європейського Союзу на розвиток національних систем юстиції, неврахування національних традицій державно-правового розвитку). Також обґрунтовано, що юстиція посідає одну з провідних позицій у суспільно-правовому розвитку кожної європейської країни, а сучасні міжнародні інститути юстиції (Європол, Євроюст, Інтерпол та ін.) безпосередньо позначаються на процесі продукування міжнародної політики у сфері юстиції, визначаючи таким чином провідні напрями розвитку національних органів юстиції.

5. Аналіз функціонального навантаження міністерств юстиції європейських держав за критерієм спорідненості напрямів їх діяльності дозволив виокремити три основних групи функцій: організаційно-управлінські - пов'язані з публічним адмініструванням сфери юстиції; нормотворчі – такі, що конкретизують форми участі міністерств юстиції у правотворчому процесі держав, а також особливості власної відомчої нормотворчості; соціально-правові - спрямовані на правове та позаправове забезпечення широкого кола суспільних відносин з огляду на реалізацію ідеалів гуманізму, справедливості, виконання контрольних, превентивних, правозахисних завдань, надання адміністративних послуг.

6. Порівняльно-правовий аналіз особливостей організації сфери юстиції різних країн довів доцільність авторської інтерпретації структури системи Міністерства юстиції як сукупності органів та установ, що входять до складу міністерства чи перебувають у межах його адміністративних повноважень, діяльність яких є нормативно регламентованою та об'єднана спільною метою і завданнями. Зрештою, зіставлення структурних особливостей систем міністерств юстиції різних країн Європи уможливило виявлення двох її типів: судово-правоохоронного та загальноправового типу публічного управління. У першому випадку діяльність міністерства юстиції концентрується саме на судовій та правоохоронній сфері, чим зумовлена відповідна внутрішня організація. Другий тип передбачає обмеженість впливу на функціонування судово-правоохоронної системи та відповідну концентрацію на питаннях організації, забезпечення, а також нагляду, контролю, надання послуг у різних сферах соціального життя.

7. Роль Міністерства юстиції України в проведенні сучасних державних і правових реформ доцільно характеризувати на підставі визначення сфер (предмета) його впливу й аналізу повноважень у публічному адмініструванні та правовому забезпеченні державних і соціальних змін. Доведено, що Міністерство юстиції України є одним з провідних органів державної влади, який за допомогою правових та організаційних (неправових) форм діяльності реалізує свої повноваження у таких сферах, як державне управління, юстиція, праця, ЗМІ, економіка, міжнародні відносини. Акцентовано його особливу роль у визначенні, формуванні, координації реалізації державних і правових реформ.

8. Обґрунтовано наявність тенденції постійного розширення повноважень Міністерства юстиції України в сучасний період і підвищення його статусу й ролі як у формуванні національної правової політики, так і в розвитку вітчизняної системи захисту прав та свобод громадян. Визначено також головні недоліки функціонування Міністерства юстиції України на сучасному етапі його розвитку, як-от: недостатній рівень фінансового та організаційно-технічного забезпечення діяльності органів юстиції, низька якість підготовки та перепідготовки фахівців у цій сфері (в контексті забезпечення мотиваційних чинників), недостатня ефективність і декларативність низки правових норм, якими регламентовано функціонування органів юстиції, неналежний рівень правової регламентації виявлення корупційної діяльності та механізму реалізації юридичної відповідальності.

9. Євроінтеграція України, прагнення досягти сучасних міжнародних стандартів забезпечення основних прав людини та громадянина зумовлюють

необхідність удосконалення шляхів розвитку та переорієнтації вітчизняної юстиції. З урахуванням досвіду європейських країн обґрунтовано доцільність реалізації таких напрямів, як підвищення ефективності судочинства та надання адміністративних послуг; спрощення адміністративних процедур, скорочення процесуальних строків і зниження вартості державних послуг; реструктуризація та інтеграція органів юстиції; підвищення вимог, стандартів роботи та забезпечення гарантій державних посадовців; переформатування юстиційної політики держави в контексті забезпечення визначальних суспільно-правових та демократичних цінностей; раціоналізація фінансування.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Дутка Х. І. Конституційно-правове закріплення основних принципів правосуддя: європейський досвід / Х. І. Дутка // Університетські наукові записки. Часопис Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. — Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького, 2013. — Вип. 8. — С. 210 – 214.
2. Дутка Х. І. Сучасні тенденції розвитку юстиції: аналіз законодавства / Х. І. Дутка // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. — Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького, 2014. — Вип. 9. — С. 70 – 75.
3. Дутка К. И. Особенности современного развития Министерства юстиции как центрального органа исполнительной власти в сфере юстиции / К. И. Дутка // Право и политика — Казахстан, 2014. — № 4. — С. 142 – 145.
4. Дутка Х. І. Окремі аспекти формування та функціонування юстиції ЄС / Х. І. Дутка // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. — Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, 2015. — Вип. 11. — С. 101 – 106.
5. Дутка Х. І. Особливості розвитку європейської юстиції: досвід стратегічного планування / Х. І. Дутка // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. — 2016. — № 2 (12). — С. 246 – 254.
6. Дутка Х. І. До питання удосконалення конституційних засад правосуддя в Україні / Х. І. Дутка // Держава і право сучасної України: досвід комплексного аналізу : матеріали кругл. столу, присвяч. 90-річчю акад. В. В. Копейчикова (м. Київ, 19 листоп. 2013 р.). — К. : Інтерсервіс, 2014. — С. 59 – 62.
7. Дутка Х. І. Особливості конституційного контролю в країнах Латинської Америки / Х. І. Дутка // Наукові і методологічні традиції в Національному авіаційному університеті : матеріали кругл. столу (м. Київ, 17 груд. 2013 р.). — К. : НАУ, 2014. — С. 36 – 39.
8. Дутка Х. І. Міжнародне співробітництво як одна з функцій Міністерства юстиції / Х. І. Дутка // Особливості формування законодавства України: філософсько-правові, історичні та прикладні аспекти : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 6 берез. 2014 р.). — Івано-Франківськ : Івано-Франк. ун-т права ім. Короля Данила Гал., 2014. — С. 54 – 57.

9. Дутка Х. І. Історичні передумови становлення сучасного Міністерства юстиції: радянська доба / Х. І. Дутка // Правова доктрина та юридична практика: досвід і перспективи розвитку : матеріали постійнодіючого наук.-теорет. семінару (м. Київ, 25 берез. 2014 р.). / редкол. : О. І. Осауленко, Ю. М. Бондар, М. Г. Братасюк [та ін.]. — К. : Нац. акад. внутр. справ, 2014. — Вип. 3. — С. 42 – 43.

10. Дутка Х. І. Роль Міністерства юстиції у забезпеченні системи електронного цифрового підпису / Х. І. Дутка // Роль правоохоронних органів у формуванні правової держави в умовах євроінтеграції України : матеріали всеукр. підсумк. наук.-практ. конф. (м. Київ, 12 берез. 2015 р.). — К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. — Ч. 2. — С. 358 – 359.

11. Дутка Х. І. До методології дослідження функцій Міністерства юстиції як центрального органу виконавчої влади / Х. І. Дутка // Актуальні питання конституційного розвитку незалежної України : матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 лют. 2015 р.). — К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. — С. 36 – 37.

12. Дутка Х. І. До питання практики діяльності Євроюсту / Х. І. Дутка // Особливості формування законодавства України: філософсько-правові, історичні та прикладні аспекти : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 27 берез. 2015 р.). — Івано-Франківськ : Івано-Франк. ун-т права ім. Короля Данила Гал., 2015. — С. 118 – 120.

13. Дутка Х. І. До питання розвитку європейської юстиції / Х. І. Дутка // Кафедра теорії держави та права: етапи становлення та перспективи розвитку : матеріали наук.-теорет. конф. (м. Київ, 2 черв. 2016 р.). — К. : Нац. акад. внутр. справ, 2016. — Ч. 2. — С. 22 – 23.

АНОТАЦІЯ

Кобацька Х. І. Порівняльно-правова характеристика центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції: європейська традиція та вітчизняна практика. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2017.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню теоретичних та правових засад порівняльно-правової характеристики центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції. Обґрунтовано історичні та методологічні засади дослідження органів юстиції.

Здійснено комплексне дослідження місця та значення органів юстиції в правових системах сучасних країн Європи, їх ролі в сучасних процесах державотворення, реалізації правосуддя та справедливості в контексті європейської правової традиції. Розглянуто особливості організаційно-функціональної структури міністерств юстиції європейських країн. Доведено, що відмінності у функціональному аспекті зумовлюють специфіку внутрішньої організації, на підставі чого запропоновано відповідну типологізацію.

Охарактеризовано сучасний стан функціонування Міністерства юстиції України. На підставі аналізу європейського досвіду визначено перспективи удосконалення його організаційної структури та діяльності.

Ключові слова: верховенство права, правова реформа, конституційно-правовий статус, Міністерство юстиції, центральний орган державної влади, справедливість, правова система, Європейський Союз.

АННОТАЦИЯ

Кобацкая К. И. Сравнительно-правовая характеристика центральных органов исполнительной власти в сфере юстиции: европейская традиция и отечественная практика. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2017.

Диссертация посвящена комплексному исследованию теоретических и правовых основ сравнительно-правовой характеристики центральных органов исполнительной власти в сфере юстиции.

В диссертации обосновывается, что роль Министерства юстиции в процессе проведения современной правовой реформы и обеспечения верховенства права можно охарактеризовать посредством определения сфер его воздействия и анализа полномочий в осуществлении правовых процессов. Определено, что Министерство юстиции является одним из ведущих органов государственной власти, который посредством правовых и организационных форм управленческой деятельности реализует свои полномочия в таких сферах, как обеспечение конституционного строя, осуществление правосудия, средства массовой информации, юридическое образование, законодательная деятельность, международные отношения. Министерство юстиции рассматривается также как один из важных органов власти в осуществлении конституционно-правовой реформы, в связи с чем акцентируется его роль как инициатора проводимых трансформаций, как эксперта и одновременно субъекта реализации.

Обоснованы исторические и методологические начала исследования генезиса, институционализации, функций, организационной структуры и перспектив развития Министерства юстиции Украины. Охарактеризованы место и роль центральных органов исполнительной власти в сфере юстиции, в связи с чем использована теория полномочий как методологический прием для изучения его отдельных элементов: прав и обязанностей, правосубъектности, основных принципов и гарантий его деятельности. В контексте европейской правовой традиции исследованы проблемы функционирования органов юстиции в правовых системах современных стран Европы, их значение и роль в современных государственных процессах, а также в области осуществления правосудия и справедливости. Охарактеризованы особенности организационно-функциональной структуры министерств юстиции европейских стран. Доказано, что специфика внутренней организации обусловлена

различиями в функциональной нагрузке, на основании чего предложена соответствующая типологизация.

Исследование особенностей трансформации юстиции Европейского Союза в условиях развития международных отношений, а также взаимодействия наднациональной и национальных правовых систем юстиции позволило определить как позитивные тенденции (возрастание уровня защиты прав и свобод, консолидация стран-участников, унификация юстиционной политики, повышение стандартов), так и отдельные негативные последствия глобализации юстиции (односторонность влияния Европейского Союза на развитие национальных систем юстиции, игнорирование национальных традиций государственно-правового развития). На основе анализа текстов конституций современных государств доказано отсутствие формализации статуса органов юстиции на уровне Основного закона. Также обосновывается, что юстиции отведена одна из ведущих ролей в общественно-правовой жизни каждого европейского государства, а современные международные организации юстиции (Европол, Евроюст, Интерпол и др.) непосредственно влияют на процесс формирования международной политики в сфере юстиции, определяя пути развития национальных органов юстиции.

Осуществлена характеристика деятельности Министерства юстиции Украины на современном этапе. С учетом европейского опыта стратегического планирования развития юстиции определены основные перспективы усовершенствования организационной структуры и деятельности Министерства юстиции Украины.

Указывается, что стремление государства Украина достичь международных стандартов в области обеспечения прав человека и гражданина обусловило необходимость усовершенствования и переориентации определенных ранее путей развития отечественной юстиции. Обосновывается целесообразность реализации таких задач, как повышение эффективности правосудия и предоставления административных услуг; упрощение административных процедур; сокращение процессуальных сроков и снижение стоимости государственных услуг; повышение требований и стандартов в работе и осуществлении гарантий государственных служащих; интеграция и реструктуризация органов юстиции; реформирование юстиционной политики государства в контексте обеспечения определяющих социально-правовых и демократических ценностей.

Ключевые слова: верховенство права, правовая реформа, конституционно-правовой статус, Министерство юстиции, центральный орган государственной власти, справедливость, правовая система, Европейский Союз.

SUMMARY

K. Kobatska. Comparative analysis of central executive justice departments: European tradition and Ukrainian practice. – Manuscript.

PhD thesis in Law, specialty 12.00.01 – Theory and History of State and Law; History of Political and Legal Sciences. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2017.

The thesis is devoted to the complex research of theoretical and legal framework for the execution of comparative legal characteristics of the central bodies of executive power in the sphere of justice. Historical and methodological frameworks of the research of justice authorities were proved.

Current issues of justice departments' functional arrangement in European legal systems, its meaning and role in modern state-forming processes, administration of fair justice in the context of European legal tradition are analyzed. Peculiarities of European justice departments' functional structure are characterized. Functional distinctions are proved to define the format of internal structure and relevant typology is proposed.

Current state of the Ministry of Justice of Ukraine functioning is described. Based on the results of European practice analysis key perspectives of its organizational structure and activity improvement are defined.

Keywords: rule of law, legal reform, constitutional and legal status, Ministry of Justice, central governing authority, justice, legal system, European Union.